

Ευθύνη παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων

(βλ. παρ' ημίν κυρίως άρ. 6 του Ν. 2251/1994)

A. Ο σχετικός προβληματισμός εκκινεί με αφορμή δύο κυρίως σημαντικές, αμερικανικές δικαστικές αποφάσεις, ήτοι την *Escola v. Coca-Cola Bottling Co. (1944)*¹ και την *Grimshaw v. Ford Motor Company (1981)*², με την πρώτη να αποτελεί πράγματι την απόφαση-ορόσημο των αμερικανικών δικαστηρίων αναφορικά με την εγκαθίδρυση και θεμελίωση της ευθύνης του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων, γι' αυτό και η παρουσίασή της μπορεί εδώ να προταχθεί:

Η *Escola*, υπάλληλος εστιατορίου, τραυματίστηκε όταν μία φιάλη Coca-Cola έσπασε μέσα στα χέριά της, εν συνεχεία δε εστράφη στα δικαστήρια κατά της γνωστής εταιρείας ζητώντας αποζημίωση· το Ανώτατο Δικαστήριο της Καλιφόρνιας την δίκαιωσε, μεγαλύτερη όμως σημασία απέκτησε συν τω χρόνω η σύμφωνη με την πλειονοψηφία γνώμη (*concurring opinion*) του δικαστή *Traynor*, ο οποίος, μεταξύ άλλων, υπογράμμισε τα ακόλουθα: «Ακόμη και εάν δεν υφίσταται αμελής συμπεριφορά [εκ μέρους του παραγωγού], λόγοι δημοσίου συμφέροντος επιβάλλουν **η ευθύνη να βαρύνει εκείνον που θα περιορίσει αποτελεσματικότερα τους κινδύνους για τη ζωή και τον θάνατο, οι οποίοι είναι εγγενείς σε ελαττωματικά προϊόντα που διατίθενται στην αγορά. [...] Αυτοί που υφίστανται ένα τραυματισμό [...] δεν είναι προετοιμασμένοι να αντιμετωπίσουν τις συνέπειές του. [...] Έναντι ενός τέτοιου κινδύνου θα πρέπει να υφίσταται γενική και διαρκής προστασία και ο παραγωγός βρίσκεται σε καλύτερη θέση να φροντίσει για μία τέτοια προστασία. [...] Ο κίνδυνος ενός τραυματισμού μπορεί να ασφαλισθεί από τον παραγωγό και να επιμερισθεί μεταξύ του συναλλακτικού κοινού σαν ένα επιχειρηματικό κόστος. [...] Ασφαλώς η ευθύνη του παραγωγού θα πρέπει να καθορίζεται με βάση την ασφάλεια που πρέπει να παρέχει το προϊόν κατά τη συνήθη και κατάλληλη χρήση του**». Είναι σαφές εδώ ότι ο δικαστής *Traynor* στηρίχθηκε τόσο στο επιχείρημα περί δυνατότητας εξουσιάζσεως του κινδύνου από τον παραγωγό όσο και στο –απορρέον ευθέως εκ της ΟΑΔ– επιχείρημα αναφορικά με το μέρος εκείνο που θα μπορούσε **να ασφαλισθεί φθηνότερα και αποτελεσματικότερα έναντι του συγκεκριμένου κινδύνου** (*cheaper insurer*) και το οποίο, εν προκειμένω, δεν ήταν άλλο από τον παραγωγό του προϊόντος.

¹ 24 Cal.2d 453, 150 P.2d 436.

² 119 Cal. App. 3d 757.

Στη δεύτερη σχετική υπόθεση, την *Grimshaw v. Ford Motor Company*, η αυτοκινητοβιομηχανία Ford στο πλαίσιο ενός απόλυτα κυνικού **υπολογισμού κόστους-οφέλους (*cost-benefit analysis*)** για ένα συγκεκριμένο μοντέλο της (με την ονομασία «Pinto») είχε εκτιμήσει ότι η κατασκευή μιας ασφαλούς, πυριφλεγούς δεξαμενής καυσίμων, που δεν θα ανεφλέγετο ή εξερρήγνυτο εύκολα σε περίπτωση συγκρούσεως, θα της κόστιζε περίπου 4-8 δολάρια ανά αυτοκίνητο, ενώ το κόστος αποζημιώσεως για το ενδεχόμενο ενός θανάτου ή σοβαρού τραυματισμού θα ήταν αμελητέο σε σχέση με την επιβάρυνση που θα υφίστατο η εταιρεία από το πρόσθετο ως άνω κόστος· η ανάλυση κόστους-οφέλους οδηγούσε δηλαδή εδώ στο συμπέρασμα ότι το όφελος από το μειωμένο κόστος παραγωγής θα υπερέτεινε σαφώς την πιθανή ευθύνη προς αποζημίωση λόγω ατυχήματος. Η Ford, ωστόσο, *λογάρισε χωρίς τον ξενοδόχο*, χωρίς δηλαδή να προβλέψει σωστά την κρίση της αμερικανικής δικαιοσύνης: οι εν λόγω υπολογισμοί της εταιρείας ήρθαν στο προσκήνιο στο πλαίσιο μιας δίκης, όπου ένα δεκατριάχρονο παιδί, ο *Grimshaw*, έχοντας υποστεί καθολικά εγκαύματα άνω του 90% ύστερα από ανάφλεξη του εν λόγω μοντέλου λόγω συγκρούσεως με άλλο όχημα (στο πλαίσιο της οποίας μάλιστα η οδηγός-μητέρα του παιδιού έχασε τη ζωή της), ήγειρε αγωγή αποζημιώσεως κατά της Ford· οι ένορκοι επεδίκασαν 2,5 εκατομμύρια δολάρια για αποκατάσταση της περιουσιακής ζημίας και 122 περίπου εκατομμύρια δολάρια ως *τιμωρητική αποζημίωση (punitive damages)*, την οποίαν έπειτα μείωσε ο δικαστής στα 3,5 εκατομμύρια δολάρια, χωρίς όμως να της αποστερήσει έτσι τον σημαντικό *γενικο-* αλλά και *ειδιοπροληπτικό* της χαρακτήρα.

Με αφορμή τις δύο ανωτέρω αποφάσεις, έχει συζητηθεί, κυρίως στην αμερικανική θεωρία, η υπόθεση³, σύμφωνα με την οποία θα μπορούσε να δοθεί στον καταναλωτή **η δυνατότητα επιλογής ανάμεσα σε δύο διαφορετικά προϊόντα**, λ.χ. ανάμεσα σε δύο διαφορετικές φιάλες αναψυκτικού, ήτοι μία «ασφαλή» –η οποία δεν εκρήγνυται ποτέ– στην τιμή 2,20 δολλαρίων και μία «μη ασφαλή» –η οποία εμφανίζει πιθανότητα εκρήξεως 1/1.000.000– στην τιμή των 2 δολλαρίων. Στην υποθετική αυτή συναλλακτική κατάσταση –όπου δεν προβλέπεται αντικειμενική ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικού προϊόντος κατ’ αναγκαστικό δίκαιο– ο καταναλωτής έχει τη δυνατότητα να προστατευθεί από τον κίνδυνο εκρήξεως έναντι ενός **ασφαλιστρου κινδύνου (*insurance premium*)** ύψους 20 σεντς· έτσι, ο

³ Βλ. *Wittman*, *Economic Foundations of Law...*, κεφ. 24-26 (σ. 231 επ., *ιδίως* 233 επ.)· επίσης *Schäfer/Ott*, *Lehrbuch der ökonomischen Analyse des Zivilrechts*⁴, σ. 337-338· *Γέμτο*, *Οικονομία και Δίκαιο...* – τόμ. Β΄, σ. 236 επ.

φιλοκίνδυνος καταναλωτής θα προτιμήσει το λιγότερο ασφαλές προϊόν, ενώ ο *δυσανεκτικός στον κίνδυνο* καταναλωτής το ασφαλές, καταβάλλοντας βεβαίως και το αυξημένο προς τούτο τίμημα. Το ίδιο θα συμβαίνει κατ' ουσίαν και στην περίπτωση που ο παραγωγός προσφέρει εν προκειμένω μία παρεμφερή δυνατότητα επιλογής, ήτοι δύο προϊόντα, ένα με ανάληψη ευθύνης προς αποζημίωση σε περίπτωση βλάβης του καταναλωτή και ένα άλλο χωρίς ανάληψη τέτοιας ευθύνης, και πάλι βεβαίως με σχετική διαφορά τιμής μεταξύ των δύο προϊόντων⁴.

B. Εν τούτοις, και οι δύο ως άνω παραλλαγές περί δυνατότητας επιλογής του καταναλωτή –σε καθεστώς, ασφαλώς, *ελλείψεως αντικειμενικής ευθύνης του παραγωγού*– θα πρέπει εδώ μάλλον να απορριφθούν:

I. Κατ' αρχάς, είναι ήδη φανερό ότι ο παραγωγός είναι, κατά κανόνα, πράγματι εκείνο το μέρος που μπορεί, σύμφωνα με τη σχετική παραδοσιακή διδασκαλία της ΟΑΔ, **να αποτρέψει τον κίνδυνο αποτελεσματικότερα και με μικρότερο κόστος** σε σχέση με τον καταναλωτή (*cheapest cost avoider*), διαθέτοντας την κατάλληλη οργανωτική και επιχειρηματική δομή ώστε να υποβάλλει τις φιάλες ήδη στη γραμμή παραγωγής στους σχετικούς ελέγχους και δοκιμασίες – *δυνατότητα που προδήλως δεν διαθέτει ο καταναλωτής*–, αλλά και που μπορεί **να ασφαλισθεί φθηνότερα έναντι του εν λόγω κινδύνου, να καταβάλει δηλαδή φθηνότερο ασφάλιστρο** (*cheaper insurer*), αφού οι ασφαλιστικές εταιρείες θα μπορούν να υπολογίσουν ακριβέστερα στο πρόσωπό του τη στατιστική επελευσιμότητα του κινδύνου και, άρα, να του προσφέρουν ένα ασφαλιστικό προϊόν έναντι ευλόγου τιμήματος, κάτι που αντιθέτως, για ευνόητους λόγους, δεν μπορεί να ισχύσει για τον μεμονωμένο καταναλωτή⁵.

II. Πέραν όμως αυτών, προφανείς εδώ **λόγοι δημοσίου συμφέροντος** συνηγορούν, εξίσου σαφώς με τα προαναφερθέντα επιχειρήματα, υπέρ μιας κατ' αναγκαστικό δίκαιο νομοθετικής εγκαθιδρύσεως της αντικειμενικής ευθύνης του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων· οι λόγοι αυτοί ανάγονται στην προστασία της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας ή γενικότερα της υγείας των καταναλωτών, ήτοι

⁴ Πρβλ. και *Cooter/Ulen*, *Law & Economics*⁶, σ. 252, όπου μεταξύ άλλων: «Consumers who are careful would prefer to pay a lower price for the product and to purchase insurance against loss elsewhere».

⁵ Εγγύτερα αναφορικά με την κρίσιμη αυτήν προβληματική *Posner*, *Economic Analysis of Law*⁶, σ. 106 επ., 182-183· *Wittman*, *Economic Foundations of Law...*, σ. 235 επ. και κεφ. 27 (σ. 257 επ.)· *Schäfer/Ott*, *Lehrbuch der ökonomischen Analyse des Zivilrechts*⁴, σ. 406 επ.· *Γέμτος*, *Οικονομία και Δίκαιο...* – τόμ. Β', σ. 131 επ., 139.

βασικών εννόμων αγαθών του ατόμου (βλ. και *άρ. 5 § 1 Σ, 332 § 2 εδ. β' in fine ΑΚ*) –και όχι απλώς κάποιων περιουσιακών του αγαθών–, τα οποία μάλιστα το ίδιο δεν επιθυμεί να βλάψει ή να θέσει σε οιονδήποτε κίνδυνο κατά την προμήθεια πάσης φύσεως καταναλωτικών προϊόντων. Εν κατακλείδι, η κοινωνική χρησιμότητα της αναγκαστικής ρυθμίσεως υπερακοντίζει εδώ κάθε πιθανή ανάλυση κόστους-οφέλους των προμηθευτών, ιδίως εάν ληφθεί υπ' όψιν ότι η σχετική αναγκαστικού δικαίου προστασία καταλαμβάνει και τους **τυχαία παρευρισκόμενους** (*innocent bystanders*), και όχι μόνον τον καταναλωτή-τελικό αποδέκτη του προϊόντος, πτυχή που ασφαλώς ενισχύει τη λογική περί προστασίας του δημοσίου συμφέροντος.

Συναφώς, στο πλαίσιο εδώ προστασίας του δημοσίου συμφέροντος, θα πρέπει να συνυπολογισθούν και τα κόστη που καλείται να επωμισθεί η ολότητα των φορολογουμένων πολιτών, ήτοι **τα κόστη του συστήματος υγείας**, τα οποία και αυξάνονται από μία αμελή συμπεριφορά των παραγωγών.

III. Εξ επόψεως όμως της ΟΑΔ, η αντικειμενική ευθύνη μπορεί να δικαιολογηθεί περαιτέρω ένεκα της υφιστάμενης εδώ **πληροφοριακής ασυμμετρίας** μεταξύ καταναλωτή και παραγωγού⁶: εφόσον δηλαδή οι καταναλωτές δεν γνωρίζουν την πιθανότητα επελεύσεως (επελευσιμότητα) της ζημίας και δεν μπορούν, εξ αντικειμένου, να έχουν πρόσβαση σε τεχνικά μέσα πρόσφορα προς διάγνωση της ελαττωματικότητας ή μη του εκάστοτε αποκτώμενου προϊόντος –ενώ, αντιθέτως, η διάγνωση της στατιστικής επελευσιμότητας του κινδύνου είναι σαφώς ευχερέστερη για την πλευρά του παραγωγού–, τότε η επιβολή του αναγκαστικού δικαίου είναι εν τέλει αναγκαία –και από τη σκοπιά της οικονομικής αναλύσεως του δικαίου–, προκειμένου να προστατευθεί αποτελεσματικά η πλευρά που εμφανίζει το σχετικό πληροφοριακό έλλειμμα, δηλαδή ο καταναλωτής – ο οποίος υπό την αντίθετη εκδοχή, ήτοι εκείνη της ελλείψεως κανόνα περί αναγκαστικής ευθύνης, θα υφίστατο τις (ενίοτε εξαιρετικά επώδυνες έως και ολέθριες) συνέπειες της ελλιπούς πληροφόρησής⁷. Με άλλες λέξεις, η πιθανότητα εκρήξεως λ.χ. μιας φιάλης μπίρας

⁶ Βλ. *Wittman*, *Economic Foundations of Law...*, κεφ. 25 (σ. 239 επ.). *Schäfer/Ott*, *Lehrbuch der ökonomischen Analyse des Zivilrechts*⁴, σ. 339 επ.· *Γέμτο*, *Οικονομία και Δίκαιο...* – τόμ. Β', σ. 238· πρβλ. και *Cooter/Ulen*, *Law & Economics*⁶, σ. 226.

⁷ Η ως άνω σκέψη θεωρείται ότι ισχύει και για την κατ' αναγκαστικό δίκαιο εγκαθίδρυση της **ευθύνης του παρέχοντος υπηρεσίες** (βλ. σε εμάς *άρ. 8* του Ν. 2251/1994), όπως λ.χ. αυτό φαίνεται χαρακτηριστικά στην περίπτωση της **ιατρικής αμέλειας**, όπου οι ασθενείς δύσκολα μπορούν να ξεχωρίσουν μεταξύ καλών και κακών ιατρών, διότι ακριβώς τους λείπει η σχετική πληροφόρηση· η εγκαθίδρυση δε της σχετικής ευθύνης αυξάνει τα κίνητρα ιατρών και κλινικών να προσέχουν και να φροντίζουν περισσότερο τους ασθενείς τους, όπως βεβαίως αυξάνει επίσης και το κόστος των παρεχόμενων ιατρικών υπηρεσιών, αφού αυτές

και εντεύθεν προκλήσεως ενός σοβαρού τραυματισμού –που αυτός μόνον θα ενδιαφέρει κατ' αρχήν τον καταναλωτή– είναι μία πληροφορία την οποία μπορεί να αποκτήσει ο καταναλωτής μόνον με υψηλότατο, συχνά δε εντελώς απαγορευτικό κόστος (λ.χ. υποβάλλοντας κάθε φιάλη που αγοράζει σε δαπανηρές, ειδικές τεχνικές δοκιμές κ.λπ.), ενώ, αντιθέτως, κάτι τέτοιο δεν ισχύει κατ' αρχήν για τον παραγωγό, ο οποίος και διαθέτει τη σχετική τεχνική οργάνωση και οικονομική δυνατότητα (ήδη δε στη γραμμή παραγωγής του προϊόντος)⁸.

Και είναι κρίσιμο, επίσης, να τονισθεί εδώ ότι ακριβώς η πληροφοριακή αυτή ασυμμετρία, ελλείψει αναγκαστικού κανόνα ευθύνης, θα μπορούσε να προκαλέσει, κατά τη **θεωρία του Akerlof** για την «αγορά των λεμονιών», ένα «ανταγωνισμό προς τον πάτο» (*race to the bottom*), αφού οι παραγωγοί, εκμεταλλευόμενοι την πληροφοριακή τους υπεροχή σε συνδυασμό με το *ανεύθυνό* τους (την έλλειψη δηλαδή αναγκαστικής προστασίας των καταναλωτών, και δη υπό τη μορφή αντικειμενικής ευθύνης), θα είχαν κάθε κίνητρο να αυξάνουν το κέρδος τους μειώνοντας την ασφάλεια του προϊόντος, διαθέτοντας έτσι στην αγορά ολοένα και περισσότερα ανασφαλή προϊόντα, με απότοκη δε συνέπεια να κατακλυσθεί η αγορά από «κακά» προϊόντα («λεμόνια») και ενδεχομένως, εν τέλει, να καταρρεύσει⁹. Βεβαίως, η υπόθεση αυτή ισχύει στον βαθμό που δεν υφίσταται ανταλλαγή πληροφοριών περί της ποιότητας ενός προϊόντος μεταξύ των καταναλωτών –λ.χ. μέσω σύγχρονων πληροφοριακών μεσολαβητών, όπως είναι το διαδίκτυο–, η οποία και θα μπορούσε να αποτρέψει τον εν λόγω κατηφορικό ανταγωνισμό. Και πάλι,

επιβαρύνονται πλέον με τη σχετική ασφαλιστική κάλυψη – βλ. σχετ. *Wittman*, *Economic Foundations of Law...*, κεφ. 25 (σ. 242 επ.).

⁸ Βλ. και *Posner*, *Economic Analysis of Law*⁶, σ. 182-183, ο οποίος συνοψίζει με υποδειγματική σαφήνεια το κεντρικό εδώ επιχείρημα: «There is nothing the consumer can do at reasonable cost to prevent the one in a million product failure. *It would not pay for him to inspect every soft drink bottle that he buys for such a minute hazard*, or to investigate the possibility that there are safer substitutes; the expected accident cost is just too low to incite him to any self-protective measures. [...] All this assumes *an asymmetry of information* between the manufacturer and the consumer. [...] ...product failures that cause serious personal injuries are extremely rare, and *the cost to the consumer of becoming informed about them is apt to exceed the expected benefit*» (η πλαγιογραφημένη δική μου)· βλ. επίσης *Wittman*, *Economic Foundations of Law...*, κεφ. 25 (σ. 239 επ.), όπου και γενικότερα συμπεραίνεται ότι *όπου υφίσταται μία (σαφής) γνωστική-πληροφοριακή υπεροχή του παραγωγού (ή και του παρέχοντος υπηρεσίες) συντρέχει σοβαρός λόγος για την επιβολή –εις βάρος του– αντικειμενικής ευθύνης* (σ. 242)· *Schäfer/Ott*, *Lehrbuch der ökonomischen Analyse des Zivilrechts*⁴, σ. 339.

⁹ Βλ. και *Quillen*, *Southern California Law Review* 1988/61, 1134, όπου μεταξύ άλλων: «...Sellers will have no incentive to avoid breaching because they are not legally responsible for damages caused by their breach; they will not suffer in the market since buyers *do not know which sellers are more likely to breach*» (η πλαγιογραφημένη δική μου)· *Schäfer/Ott*, *Lehrbuch der ökonomischen Analyse des Zivilrechts*⁴, σ. 345-346.

ωστόσο, στην περίπτωση αυτήν ελλοχεύει ο κίνδυνος του *πληροφοριακού κορεσμού* του καταναλωτή, σύμφωνα με τον νόμο της *φθίνουσας οριακής αποδόσεως-χρησιμότητας* της πληροφορίας.

Γ. Παρ' όλα τα ανωτέρω, πάντως, θα μπορούσε κανείς να αντιτείνει εδώ ότι με την επιλογή μιας αναγκαστικού δικαίου προστασίας και ιδίως με τη συνακόλουθη **ασφάλιση** του παραγωγού έναντι του αποζημιωτικού κινδύνου γεννάται ίσως ένας σοβαρός **ηθικός κίνδυνος**, εγκείμενος εδώ στο γεγονός –ενόψει και της γενικότερης παραδοχής των οικονομικών ότι *οι άνθρωποι ανταποκρίνονται-αντιδρούν σε κίνητρα*– ότι ο παραγωγός, γνωρίζοντας εκ των προτέρων ότι **η όποια ευθύνη του αναλαμβάνεται από τον ασφαλιστή**, δεν αποκλείεται να αισθάνεται σε κάποιον – μικρότερο ή μεγαλύτερο– βαθμό *ανεύθυνος* και, άρα, να εμφανίζεται ολοένα και *λιγότερο επιμελής*¹⁰. Αναφορικά με τη σημαντική αυτή ένσταση λεκτέα τυγχάνουν εδώ τα ακόλουθα:

Ι. Εν πρώτοις, ο ίδιος ο ασφαλιζόμενος παραγωγός **δεν έχει συμφέρον** στην επίδειξη μιας τέτοιας αμελούς συμπεριφοράς, διότι η συστηματική διάθεση ελαττωματικών προϊόντων οδηγεί στην αύξηση των αποζημιωτικών αξιώσεων των καταναλωτών κατά του ιδίου, αυτή εν συνεχεία στην αύξηση των υποχρεώσεων του ασφαλιστή και συνακόλουθα, εν τέλει, στην **αύξηση του ασφαλιστρού** που καταβάλλει ο παραγωγός· η αλυσίδα αυτή γεγονότων και μόνον δημιουργεί ένα σοβαρό κίνητρο για τον παραγωγό να μειώσει τις αξιώσεις των καταναλωτών, περιορίζοντας τα καταναλωτικά ατυχήματα, δίδοντας δηλαδή προσοχή στην ποιότητα των διατιθέμενων προϊόντων, υπ' αυτό δε το πρίσμα η αντικειμενική ευθύνη του παραγωγού μετατρέπεται, κατ' ουσίαν, τις ασφαλιστικές εταιρείες σε **τοποτηρητές της ασφάλειας των διατιθέμενων προϊόντων**¹¹.

¹⁰ Εν γένει, ο εν λόγω ηθικός κίνδυνος αναφέρεται στην **τάση του ασφαλισμένου να χαλαρώνει και να μειώνει τις προσπάθειές του προς αποτροπή επελεύσεως του κινδύνου** έναντι του οποίου έχει ασφαλισθεί, ενόψει ακριβώς του γεγονότος ότι έχει μετακυλίσει πλέον τον κίνδυνο αυτόν στον ασφαλιστή. Σχετ. *Posner, Economic Analysis of Law*⁶, σ. 109, 122· *Cooter/Ulen, Law & Economics*⁶, σ. 48, 238 επ.· *Wittman, Economic Foundations of Law...*, σ. 260 επ.· *Γέμτος, Οικονομία και Δίκαιο...* – τόμ. Β', σ. 155-156, 228.

¹¹ Έτσι εναργώς *Cooter/Ulen, Law & Economics*⁶, σ. 238-239 και 243, οι οποίοι και αναφέρουν γενικότερα και άλλα συναφή αμυντικά μέσα των ασφαλιστικών εταιρειών έναντι καιροσκοπικών συμπεριφορών εκ μέρους των ασφαλισμένων, όπως είναι λ.χ. οι ποικίλες εξαιρέσεις από την ασφαλιστική κάλυψη που προβλέπονται συνήθως στις ασφαλιστικές συμβάσεις· επίσης *Wittman, Economic Foundations of Law...*, σ. 260-261, ο οποίος ωστόσο επισημαίνει ότι τέτοιες μέθοδοι προστασίας των ασφαλιστικών εταιρειών μόνον να περιορίσουν μπορούν τον εν λόγω ηθικό κίνδυνο, όχι όμως να τον εξαλείψουν πλήρως· *Posner, Economic Analysis of Law*⁶, σ. 109.

Το επιχείρημα αυτό αρκεί προφανώς για την αντίκρουση της ως άνω ενστάσεως περί ηθικού κινδύνου, τα δε επιχειρήματα που ακολουθούν έχουν απλώς ενισχυτικό χαρακτήρα, ενώ, υπό συγκεκριμένες περιστάσεις, δεν φαίνεται να οδηγούν πάντοτε σε σαφές συμπέρασμα – ένεκα, άλλωστε, και της σημαντικής πολυπλοκότητας του εξεταζόμενου ζητήματος.

II. Η συστηματική διάθεση ελαττωματικών –ή, έστω, επισφαλών– προϊόντων στην αγορά κατά πάσα πιθανότητα θα καταστρέψει τη φήμη και την αξιοπιστία του ιδίου του αμελούς παραγωγού και, έτσι, θα τον οδηγήσει κάποια στιγμή εκτός αγοράς (αρκεί να σκεφθεί κανείς εδώ λ.χ. την ανεπανόρθωτη ζημία που υφίσταται διεθνώς μία αεροπορική εταιρεία από τη διαδοχική πτώση δύο αεροπλάνων της, δεδομένου μάλιστα ότι έχουμε την τάση να υπερεκτιμάμε την πιθανότητα επελεύσεως-επαναλήψεως ορισμένων περιστατικών που συγκλονίζουν την επικαιρότητα, μολονότι αντικειμενικά οι σχετικές πιθανότητες είναι ελάχιστες)¹².

Αυτό φαίνεται πάντως να αποτελεί, κατά το μάλλον ή ήττον, και το κύριο επιχείρημα κάποιων εκπροσώπων της ΟΑΔ, οι οποίοι και το προβάλλουν *κατά* της νομοθετικής καθιερώσεως της ευθύνης του παραγωγού. Με άλλες λέξεις, υποστηρίζουν ότι ανάγκη για μία τέτοια ρύθμιση δεν υφίσταται, αφού η αγορά εν τέλει **αυτορρυθμίζεται**: η ορθολογική δηλαδή επιλογή των καταναλωτών υπέρ ασφαλέστερων προϊόντων δίδει από μόνη της στους παραγωγούς το κίνητρο για την παραγωγή και διάθεση ασφαλών προϊόντων, ενώ παράλληλα εξωθεί τα «μαύρα πρόβατα» εκτός αγοράς¹³.

Απαραίτητη, ωστόσο, προϋπόθεση για να συμβεί το τελευταίο παραμένει η **επαρκής πληροφόρηση** των καταναλωτών αναφορικά με τους παραγωγούς εκείνους που διαθέτουν στην αγορά ελαττωματικά προϊόντα¹⁴. διαφορετικά, σε περίπτωση δηλαδή ελλιπούς σχετικής πληροφορήσεως, ελλοχεύει εδώ ακριβώς ο κίνδυνος της «αγοράς των λεμονιών», αφού, υπό συνθήκες μη προβλέψεως

¹² Βλ. και *Wittman*, *Economic Foundations of Law...*, σ. 261· πρβλ. επίσης *Cooter/Ulen*, *Law & Economics*⁶, σ. 3, όπου και παρατηρείται ότι ο βαθμός στον οποίον οι τραυματισμοί (ένεκα ελαττωματικότητας) αποθαρρύνουν τους καταναλωτές από την αγορά ενός προϊόντος είναι πάντοτε ένας κρίσιμος παράγοντας κατά τον σχετικό υπολογισμό κόστους-οφέλους, στον οποίον προβαίνει κάθε επιχείρηση που επιδιώκει τη μεγιστοποίηση των κερδών της.

¹³ Βλ. σχετ. *Arlen*, *Vanderbilt Law Review* 1998/52, 1767 και 1774, όπου και περαιτέρω παραπομπές.

¹⁴ Βλ. και *Quillen*, *Southern California Law Review* 1988/61, 1134: «If perfect competition exists and buyers have *perfect information about the likelihood that a seller will breach*, market forces will cause the seller to take optimal precautions» (η πλαιογραφία δική μου)· επίσης *Shavell*, *Journal of Legal Studies* 1980/9, 6: «...when customers' knowledge of risks is perfect, the rule of liability does not matter»· *Cooter/Ulen*, *Law & Economics*⁶, σ. 226.

αναγκαστικής ευθύνης, όλο και περισσότεροι παραγωγοί θα επιλέγουν να επωφεληθούν του πληροφοριακού ελλείμματος των καταναλωτών, διαθέτοντας στην αγορά λιγότερο ασφαλή προϊόντα, στο ίδιο όμως τίμημα, επιτυγχάνοντας έτσι υψηλότερο κέρδος.

Ακόμη όμως και εάν οι καταναλωτές είναι σε κάποιον βαθμό πληροφορημένοι –και όχι πληροφοριακώς υπερφορτωμένοι, κατάσταση που προφανώς δεν τους ωφελεί λόγω της φθίνουσας οριακής αποδόσεως-χρησιμότητας της πληροφορίας–, για να επέλθει η κατά τα άνω απομάκρυνση των «μαύρων προβάτων» από την αγορά, προϋποτίθεται επίσης ως αληθής η παραδοχή περί απόλυτα ορθολογικής συμπεριφοράς των καταναλωτών και ιδίως περί της ικανότητάς τους να κρατούν πάντοτε απόσταση από την **υπεραισιόδοξη προδιάθεσή** τους, ειδικότερα δε να εξουδετερώνουν την τάση τους για **υποτίμηση των μελλοντικών κινδύνων** από μία συγκεκριμένη δραστηριότητα, *παραδοχή ωστόσο που δεν γίνεται κατ' αρχήν δεκτή στο πλαίσιο των συμπεριφορικών οικονομικών*. Διότι τα τελευταία, αντιθέτως, εκκινούν από την παραδοχή ότι πράγματι υπάρχει σοβαρό ενδεχόμενο οι καταναλωτές να υποτιμήσουν εν προκειμένω τον κίνδυνο να υποστούν κάποια βλάβη από τυχόν ελαττωματικό προϊόν –μολονότι κατ' αρχήν τον γνωρίζουν–, γι' αυτό και μπορεί να εξακολουθήσουν να αγοράζουν προϊόντα που εμφανίζουν κάποιους σοβαρούς κινδύνους ή υψηλά ποσοστά ελαττωματικότητας, χωρίς μάλιστα να αντιλαμβάνονται **το αφανές-πραγματικό τίμημά τους**, το οποίο θα είναι υψηλότερο της αγοραίας αξίας τους, αφού σ' αυτήν θα προστίθεται και ο κίνδυνος βλάβης εκ του προϊόντος· έτσι, η αγορά μπορεί να μη δώσει εν τέλει στους παραγωγούς το αναγκαίο κίνητρο για να διαθέσουν στην αγορά τα ασφαλέστερα δυνατά προϊόντα.

Παρ' όλα αυτά, θα πρέπει να παραδεχθεί κανείς ότι θα είναι μάλλον δύσκολο εν προκειμένω να προβλέψει κανείς, με κάποια ακρίβεια, εάν οι καταναλωτές θα υποτιμήσουν ή όχι μία γενική κατηγορία κινδύνων, όπως αυτήν εκ των ελαττωματικών προϊόντων, τη στιγμή που κάποιοι κίνδυνοι εντός της κατηγορίας αυτής μπορεί να έχουν προσλάβει σημαντική δημοσιότητα και, έτσι, να έχουν γίνει γνωστοί στο ευρύ καταναλωτικό κοινό, κάποιοι άλλοι όμως όχι – το πρώτο θα είναι μάλλον πιθανώτερο στα *αγαθά ευρείας-καθημερινής καταναλώσεως*, όπου και οι ενώσεις καταναλωτών συνήθως συμβάλλουν στη σχετική πληροφόρηση των καταναλωτών.

III. Κατά τρίτο λόγο, ο προαναφερθείς ηθικός κίνδυνος εξασθενεί ενόψει του ενδεχομένου, το κόστος κατασκευής ενός ασφαλούς προϊόντος (λ.χ. μιας φιάλης) να είναι χαμηλότερο του κόστους ασφαλίσεως, οπότε, υπό καθεστώς αναγκαστικής προβλέψεως της ευθύνης, ο παραγωγός θα επιλέξει ορθολογικά το πρώτο (δηλαδή την κατασκευή ενός ασφαλούς προϊόντος), στην περίπτωση δε αυτήν η **προφύλαξη** (*precaution*)¹⁵ θα λειτουργεί κατ' ουσίαν ως *υποκατάστατο* της ασφαλίσεως¹⁶. Βεβαίως, και πάλι ευλόγως δικαιούται κανείς να αμφιβάλλει κατά πόσον είναι ποτέ τεχνικώς εφικτή η κατασκευή ενός *εντελώς* ασφαλούς προϊόντος, οπότε ως μόνη ρεαλιστική φαίνεται να απομένει η εκδοχή της ασφαλίσεως του παραγωγού έναντι του κινδύνου αποζημιώσεως, η οποία όμως δεν φαίνεται να απομακρύνει πλήρως τον προπεριγραφέντα ηθικό κίνδυνο. Έπειτα, βασίμως μπορεί να υποθέσει κανείς ότι, στην περίπτωση που η επιλογή της προφυλάξεως εμφανίζεται οικονομικότερη της ασφαλίσεως, οι ασφαλιστικές εταιρείες θα προσπαθήσουν να δώσουν μία ελκυστικότερη οικονομική προσφορά, καθιστώντας το κόστος ασφαλίσεως χαμηλότερο εκείνου της κατασκευής ενός ασφαλούς προϊόντος.

Δ. Σε κάθε περίπτωση, τέλος, εφόσον επιλεγεί πράγματι η ασφάλιση, το κόστος για το ασφάλιστρο κινδύνου μετακυλίνεται **σε όλους τους καταναλωτές**. Οι μόνοι, ωστόσο, που ωφελούνται εν τέλει εκ της αυξημένης, αναγκαστικού δικαίου προστασίας είναι οι πολύ λίγοι εκείνοι καταναλωτές που υφίστανται τελικώς ζημία εκ της ελαττωματικότητας του προϊόντος, κατ' ουσίαν δε με τον τρόπο αυτόν όλοι οι υπόλοιποι καταναλωτές –οι μη ζημιωθέντες– εξαναγκάζονται να πληρώσουν για τη ζημία των άλλων, των ελαχίστων. Και μία τέτοια μεταφορά πόρων δεν μπορεί παρά να είναι, κατά *Paretto*, **ανορθολογική**, δεδομένου κυρίως ότι οι καταναλωτές χαμηλών εισοδημάτων, των οποίων η πιθανότητα βλάβης είναι μικρή, καλούνται να καταβάλλουν το ίδιο πρόσθετο τίμημα με τους εύπορους καταναλωτές, των οποίων η πιθανότητα βλάβης είναι μεγαλύτερη. Και τούτο θα συμβαίνει, επειδή ο φτωχός καταναλωτής είναι αναγκασμένος να εξοικονομεί και να μη χρησιμοποιεί συχνά λ.χ. το αυτοκίνητό του, μειώνοντας έτσι τις πιθανότητες να εμπλακεί σε ατύχημα και να υποστεί τις συνέπειες ενός ελαττωματικού αερόσακου, σε αντίθεση προφανώς με ένα εύπορο κάτοχο του ιδίου αυτοκινήτου· με άλλες λέξεις, οι πλούσιοι έχουν, κατά

¹⁵ Εν γένει για την έννοια και τη σημασία αυτής στο πεδίο της αδικοπρακτικής ευθύνης βλ. και *Cooter/Ulen, Law & Economics*⁶, σ. 199 επ. *passim*.

¹⁶ Έτσι *Wittman, Economic Foundations of Law...*, σ. 235: «*Precaution (less-explosive bottles) is a substitute for insurance*» (η πλαγιογραφία στο πρωτότυπο).

τεκμήριο, *μεγαλύτερο ζημιογόνο δυναμικό*, γι' αυτό και δεν είναι δίκαιο να πληρώνουν το ίδιο με τους φτωχούς¹⁷. Και όμως, υπό το καθεστώς της αναγκαστικής εδώ προστασίας, εκείνος που χρησιμοποιεί ένα αγαθό ελάχιστα και, έτσι, εμφανίζει στατιστικώς εξαιρετικά μειωμένες πιθανότητες να υποστεί κάποτε εξ αυτού κάποια βλάβη, πληρώνει το ίδιο ασφάλιστρο κινδύνου με εκείνον που χρησιμοποιεί εντατικά το ίδιο αγαθό και, έτσι, εμφανίζει υψηλές πιθανότητες να υποστεί κάποια βλάβη. Δημιουργείται, δηλαδή, και πάλι με τον τρόπο αυτόν το φαινόμενο μιας κοινωνικά άδικης **σταυροειδούς επιδοτήσεως**, τη στιγμή δε που το κοινωνικά δίκαιο θα ήταν, εν προκειμένω, μάλλον να εκκαλείτο ο κάθε καταναλωτής να ασφαλισθεί έναντι του συγκεκριμένου κινδύνου με βάση είτε το εισόδημά του είτε τη χρησιμοποιούμενη από τον ίδιο παροχή (λ.χ. τη συχνότητα χρήσεως αυτής κοκ)¹⁸.

Βεβαίως, η τελευταία πρόταση θα σήμαινε μία διαφοροποίηση των τιμών στην αγορά, με βάση λ.χ. το εισόδημα εκάστου καταναλωτή, η οποία θα επέθετε στους παραγωγούς ένα υψηλότατο, *συχνά δε ασύμφορο διοικητικό κόστος διαφοροποίησης των τιμών των προϊόντων*, το οποίο και καθιστά εν τέλει την εν λόγω πρόταση μάλλον μη ρεαλιστική. Έπειτα, δεν θα πρέπει να παραβλέψουμε εδώ ότι η παρατηρούμενη κατά άνω κοινωνικά άδικη μεταχείριση περιορίζεται κατά βάσιν στα *διαρκή καταναλωτικά αγαθά κάποιας σοβαρής οικονομικής αξίας* (λ.χ. αυτοκίνητα, οικιακές συσκευές κοκ), των οποίων πράγματι η συχνότητα χρήσεως εξαρτάται από το ύψος του ατομικού ή οικογενειακού εισοδήματος, αλλά δεν επεκτείνεται κατ' αρχήν στα *αγαθά ευρείας-καθημερινής καταναλώσεως* (λ.χ. τρόφιμα, φάρμακα κοκ), στην αγορά και χρήση των οποίων συμμετέχουν εξίσου και οι χαμηλών εισοδημάτων κοινωνικές ομάδες.

Ε. Κατόπιν όλων των ανωτέρω επιχειρημάτων και αντεπιχειρημάτων, μπορεί τώρα *συμπερασματικά* να λεχθεί εδώ ότι παρά το μόλις προαναφερθέν εμφανές μειονέκτημα μιας κοινωνικά άδικης σταυροειδούς επιδοτήσεως –έστω και εάν αυτή περιορίζεται σε μία ορισμένη κατηγορία καταναλωτικών αγαθών–, και από τη σκοπιά της ΟΑΔ φαίνεται να δικαιολογείται κατ' αρχήν η θέσπιση μιας αντικειμενικής ευθύνης του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων, πρωτίστως ένεκα της, *δρώσας εν προκειμένω καταλυτικά, πληροφοριακής ασυμμετρίας*, στον βαθμό βεβαίως που

¹⁷ Έτσι *Γέμτος*, Οικονομία και Δίκαιο... – τόμ. Β', σ. 238.

¹⁸ Βλ. *Schäfer/Ott*, Lehrbuch der ökonomischen Analyse des Zivilrechts⁴, σ. 338, 339-340· *Wittman*, Economic Foundations of Law..., σ. 236, 242 επ.· *Cooter/Ulen*, Law & Economics⁶, σ. 252· *Γέμτος*, Οικονομία και Δίκαιο... – τόμ. Β', σ. 238· *τον ίδιο*, ΤοΣ 1990, 29.

αυτή παραμένει ακόμη, σε ευρέα καταναλωτικά πεδία, αθέραπευτη *λόγω της ελλείψεως μιας αποτελεσματικής διακαταναλωτικής ανταλλαγής πληροφοριών*. Η αναγκαιότητα για μία τέτοια αναγκαστικού δικαίου ρύθμιση ενισχύεται ίσως και από τη συστηματική από μέρους μας υποβάθμιση σοβαρών κινδύνων που συνεχονται με τη χρήση ορισμένων προϊόντων, μία τάση που ανάγεται κυρίως στην **υπεραιοδόξη προδιάθεσή** μας και η οποία, ως εικός, δυσχεραίνει την αποκατάσταση του πληροφοριακού ελλείμματος, *ακόμη και όταν το κρίσιμο πληροφοριακό ύλικο είναι ήδη στη διάθεσή μας*. Συγχρόνως δε, η θέσπιση της αντικειμενικής ευθύνης προκαλεί αναμφίβολα μία **επιθυμητή ηνιόχηση της συμπεριφοράς** (*Verhaltenssteuerung*) των παραγωγών, η οποία, μεταξύ άλλων, έχει θετικές επιπτώσεις και για τους πιθανούς **τυχαία παρευρισκόμενους** (*innocent bystanders*), που συχνά μπορεί να βλάπτονται (και αυτοί ή *μόνον αυτοί*) από ένα ελαττωματικό προϊόν¹⁹ – μία κρίσιμη παράμετρος που ενίοτε παραβλέπεται στη σχετική συζήτηση για την ευθύνη του παραγωγού και σχετίζεται ασφαλώς άμεσα με την έννοια του **δημοσίου συμφέροντος**.

¹⁹ Βλ. και *Schäfer/Ott*, Lehrbuch der ökonomischen Analyse des Zivilrechts⁴, σ. 339 επ.· επίσης *Γέμτο*, Οικονομία και Δίκαιο... – τόμ. Β', σ. 238.